

ביאור של זהר עמר לפרשת וישלח

לפניכם דוגמה לפירוש לתורה שיעסוק בענייני טבע וריאליה. בעמודה הימנית הרחבה מופיעים הפסוקים במלואם מתוך כוונה שבהמשך יופיע מתחתם גם פירוש רש"י.

בעמודה הצרה משמאל ביאור קצר למקצת מהמונחים שבפסוקים. הסימון בכוכבית מציין הרחבה של סוגיה הקשורה לטבע בפרשה והיא תופיע בחלק השני של קובץ זה. לכל פרשה יוקדשו בממוצע 4 – 5 הרחבות שיכסו את מגוון הנושאים הקשורים לחי, לצומח, מתכות ומינרלים ועוד. בנוסף הסופי יופיע מספור לכל סוגיה, שיאפשר הפניות והרחבות לסוגיות הנזכרות בפרשות אחרות. להלן כמה דוגמאות לנושאים מפרשת וישלח שמופיעים בחלק השני של קובץ זה:

1. מתנתו של יעקב ותכנון משק החי (בראשית לב, ד-ז).
2. נאמנותו של הרועה וכמה ביטויים מעולם המרעה
3. החמור
4. ימם – המצאת הפרד: הכלאות חמור בסוס או בפרא

נושאים נוספים על פרשת השבוע – בהכנה

1. על עצים מקודשים במקרא – אלה ואלון בכות
2. הזהב – "משמעות מי זהב".

בראשית לב	
<p>שעיר שדה אדום: בשלושת המילים הללו מסתיים המעגל הסיפורי שהוחל בתיאור עשו כאדמוני כולו כאדרת שער, איש שדה שאוכל מהניד האדום ונקרא אדום (כה, כה-ל). ארץ שעיר היא באזור ההררי שבמזרח בקע הערבה.</p> <p>שור וחמור צאן ועבד ושפחה: בתחילה מונה את הצלחתו בחיים לפי סדר חשיבות רכושו.</p> <p>וארבע-מאות איש עמו: מציין סדר גדול של יחידה צבאית גדולה ומחומשת (השוו ש"א כה, ג).</p> <p>הצאן ואת-הבקר והגמלים: סדרם מופיע כאן מהפחותים לחשובים בערכם, בהנחה שהם עלולים להפגע בתחילה.</p> <p>מקלי: המטה אשר מסמל את הנווד הבודד.</p> <p>והפני אם על-בנים: אין לך מעשה זוועה אכזרי יותר מהכחדת המין בעולם (הושע י, יד) והוא טעם</p>	<p>ד וישלח יעקב מלאכים לפניו אל-עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. ה ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם-לבן גרתי ואחר עד-עתה. ו ויהי-לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא-חן בעיניך. ז וישבו המלאכים אל-יעקב לאמר באנו אל-אחידך אל-עשו וגם הלך לקראתך וארבע-מאות איש עמו. ח ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את-העם אשר-אתו ואת-הצאן ואת-הבקר והגמלים לשני מחנות. ט ויאמר אם-יבוא עשו אל-המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה. י ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר אלי שוב לארצה ולמולדתך ואיטיבה עמך. יא קטנתי מפל החסדים ומפל-האמת אשר עשית את-עבדך כי במקלי עברתי את-הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות. יב הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי-ירא אנכי אתו פן-יבוא והפני אם על-בנים. יג ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתני את-זרעך כחול הזים אשר לא-יספר מרב. יד וילן שם בלילה ההוא ויקח מן-הבא בדו מנחה לעשו אחיו. טו עזים מאתים ותנשים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים. טז גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת עשרים ועזים עשרה. יז ויתן ביד-עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל-עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין עדר ובין</p>

<p>החליפין הקדום.</p> <p>חמור החוי נשיא הארץ: על שם בהמת המשק, שהייתה מוערכת וחשובה בתקופת המקרא.*</p> <p>חוי: הם מעמי כנען שהיו להם מובלעות שונות בארץ ויש הסבורים שהם החורי (השוו לגרסה המשווה בין צבעון החוי=חורי, בראשית לו, ב, כ), הנזכרים רבות במקורות החיצוניים.</p> <p>ויצב-שם מזבח ויקרא-לו אל אלהי ישראל: ממשיך דרך אבותיו להפיץ את אמונת יחוד ה' (בראשית יב, ח; כא, לג).</p> <p>ותצא דינה: מיוזמתה, מבית יעקב, שלא התערבו עם אנשי המקום (לד, ט, כב).</p> <p>לראות בבתות הארץ: לראות ולהראות (תנחומא) וללמוד מבנות הארץ שהיו רעות בעיני האבות (יח, ט) ולא כאמהות שהיו צנועות בתוך הבית (כז, ח).</p> <p>את-מקנהו בשדה: כינוי למרחב המרעה שמחוץ לתחום המיושב</p> <p>ואתנו תשובו: ואל תתבדלו</p> <p>והארץ תהיה לפניכם שבו וסחרוה וְהֶאֱחִיזוּ בָּהּ: תקבלו מעמד של יושבי הארץ ולא של גר תושב (השוו כג, ד)</p> <p>הרב עולי מאד מהר: כסף שמשלם החתן לאבי הכלה, בסיטואציה זו היה 50 שקלים (דברים כב, כח-כט) וכאן מוכן לשלם כל מחיר</p> <p>אתו... ומתן ואתנה...ותנו-לי את-הנער לאשה... לא נוכח... לתת את-אחתנו: הכתוב מדגיש בכפל לשון זה שדינה נחשבה בעיניהם כחפץ הנמכר ואולי בא לרמוז את מחירה כתועבת "אתנו זונה" (דברים כג, יט) וההמשך יעיד: "הכזונה יעשה את-אחותנו"</p> <p>שער עירם: מקום מושבם של זקני העיר וככדיה (למשל, כג, י)</p> <p>שלמים הם אתנו: ואולי גם רומז לכינויים על שם מקום מושב בית יעקב ב"שלם" הסמוכה לעיר (לג, יח) ועתה ישבו עמנו</p> <p>לפי-הרב: יתכן שמונח זה רומז לחרב-מגל, שביכול אוכלת בפיח. היא הייתה שכחה בארץ ישראל בתקופת המקרא וכדוגמתה נמצאו בממצאים הארכאולוגיים.</p>	<p>אדני. טז וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה. יז ויעקב נסע ספתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה ספת על-כן קרא שם-המקום ספות. { ס יח ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ פנעו בבאו מפדן ארם ויחן את-פני העיר. יט ויקן את-חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני-חמור אבי שכם במאה קשיטה. כ ויצב-שם מזבח ויקרא-לו אל אלהי ישראל. } ס</p> <p>בראשית לד</p> <p>א ותצא דינה בת-לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבתות הארץ. ב וירא אתה שכם בן-חמור החוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה. ג ותדבק נפשו בדינה בת-יעקב ויאהב את-הנער וידבר על-לב הנער. ד ויאמר שכם אל-חמור אביו לאמר קח-לי את-הילדה הזאת לאשה. ה ויעקב שמע כי טמא את-דינה בתו ובניו היו את-מקנהו בשדה והחרש יעקב עד-באם. ו ויצא חמור אבי-שכם אל-יעקב לדבר אתו. ז ובני יעקב באו מן-השדה כשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי-נבלה עשה בישראל לשכב את-בת-יעקב וכן לא יעשה. ח וידבר חמור אתם לאמר שכם בני חשקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה. ט והתחתנו אתנו בנתיכם תתנו-לנו ואת-בנותינו תקחו לכם. י ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם שבו וסחרוה והאחוזו בה. יא ויאמר שכם אל-אביה ואל-אחיה אמצא-חן בעיניכם ואשר תאמרו אלי אתן. יב הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו-לי את-הנער לאשה. יג ויענו בני-יעקב את-שכם ואת-חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם. יד ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את-אחתנו לאיש אשר-לו ערלה כי-חרפה הוא לנו. טו אד-בזאת גאות לכם אם תהיו כמנו להמל לכם כל-זכר. טז ונתנו את-בנותינו לכם ואת-בנותיכם נקח-לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד. יז ואם-לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את-בנותנו והלכנו. יח וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן-חמור. יט ולא-אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת-יעקב והוא נכבד מכל בית אביו. כ ויבא חמור ושכם בנו אל-שער עירם וידברו אל-אנשי עירם לאמר. כא האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה רחבת-ידיים לפניכם את-בנותם נקח-לנו לנשים ואת-בנותינו נתן להם. כב אד-בזאת יאתו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כל-זכר כאשר הם נמלים. כג מקנהם וקנינם וכל-בהמתם הלוא לנו הם אד גאותה להם וישבו אתנו. כד וישמעו אל-חמור ואל-שכם בנו כל-יצאי שער עירו וימלו כל-זכר כל-יצאי שער עירו. כה ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני-בני-יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרב ויבאו על-העיר בטח ויהרגו כל-זכר. כו ואת-חמור ואת-שכם בנו הרגו לפי-חרב ויקחו את-דינה מבית שכם ויצאו. כז בני יעקב באו על-החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם. כח את-צאנם ואת-בקרם ואת-חמריהם ואת</p>
--	---

אֲשֶׁר-בְּעִיר וְאֶת-אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לְקַחוּ. **כט** וְאֶת-כָּל-חֵילֶם וְאֶת-כָּל-טַפְּסָם וְאֶת-נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹאוּ וְאֶת כָּל-אֲשֶׁר בְּבֵית ל. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-שְׂמֵעוֹן וְאֶל-לְוִי עֲכָרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בַיִּשָׁב הָאָרֶץ בַּכֶּנְעֲנִי וּבַפְּרָזִי וְאֲנִי מְתִי מִסָּפֶר וְנֶאֱסַפּוּ עָלַי וְהַכּוֹנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי. **לא** וַיֹּאמְרוּ הַכְּזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת-אֲחוֹתֵנוּ. {פ}

בראשית לה

א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית-אֵל וְשֹׁב-שָׁם וַעֲשֵׂה-שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנָּרְאָה אֲלִיד בְּבֶרֶחַד מִפְּנֵי עֵשָׂו אַחִיד. **ב** וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל-אֲשֶׁר עִמּוֹ הִסְרוּ אֶת-אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתֻכְכֶם וְהִטְהֵרוּ וְהַחֲלִיפוּ שְׂמֹלְתֵיכֶם. **ג** וְנִקְוָמָה וְנַעֲלֵה בֵּית-אֵל וְאֶעֱשֶׂה-שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַעֲנָה אֹתִי בַיּוֹם צָרְתִי וַיְהִי עִמָּדִי בְּדַרְדָּר אֲשֶׁר הִלְכָתִי. **ד** וַיִּתְּנוּ אֶל-יַעֲקֹב אֶת כָּל-אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת-הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֲזְנוֹתֵיהֶם וַיִּטְמְנוּ אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עִם-שָׁכָם. **ה** וַיִּסְעוּ וַיְהִי חַתַּת אֱלֹהִים עַל-הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרָי בְּנֵי יַעֲקֹב. **ו** וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוֹזָה אֲשֶׁר בְּאָרֶץ כְּנַעַן הוּא בֵּית-אֵל הוּא וְכָל-הָעַם אֲשֶׁר-עִמּוֹ. **ז** וַיָּבֹן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֵל בֵּית-אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֱלֹוֵי הָאֱלֹהִים בְּבֶרֶחוֹ מִפְּנֵי אַחִיו. **ח** וַתִּמַּת דְּבָרָה מִיִּנְקַת רַבְקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבֵית-אֵל תַּחַת הָאֵלוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֵלוֹן בְּכוֹת. {פ}

ט וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶל-יַעֲקֹב עוֹד בָּבֹאוֹ מִפְּדוֹן אָרְס וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ. **י** וַיֹּאמֶר-לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֹךְ יַעֲקֹב לֹא-יִקְרָא שְׁמֹךְ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֹךְ וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל. **יא** וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שְׂדֵי פְרָה וְרֵבָה גוֹי וְקָהַל גוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָ וּמַלְכִים מִחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ. **יב** וְאֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְנַנֶּה וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ אֶתֵּן אֶת-הָאָרֶץ. **יג** וַעֲלֵךְ מֵעַלְיוֹ אֱלֹהִים בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-דָּבַר אֲתוֹ מִצְּבַת אָבֹן וַיִּסַּף עָלֶיהָ נֶסֶף וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן. **טו** וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת-שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר אֲתוֹ שֵׁם אֱלֹהִים בֵּית-אֵל. **טז** וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי-עוֹד כְּבֵרֶת-הָאָרֶץ לְבּוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶךְ רַחֵל וַתִּקַּשׁ בְּלִדְתָהּ. **יז** וַיְהִי בְהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמִּיֻלְּדֶת אֶל-תִּירְאִי כִּי-גַם-זֶה לֵךְ בִּן. **יח** וַיְהִי בְצֵאתָ נִפְשָׁהּ כִּי מָתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶן-אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא-לוֹ בְּנִימִן. **יט** וַתִּמַּת רַחֵל וַתִּקְבֹּר בְּדַרְדָּר אֶפְרָתָה הוּא בֵּית לָחֶם. **כ** וַיִּצַב יַעֲקֹב מִצְבָּה עַל-קְבֻרָתָהּ הוּא מִצְבַּת קְבֻרַת-רַחֵל עַד-הַיּוֹם. **כא** וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֶתְהַלֵּךְ מִהַלְאָה לְמַגְדַּל-עֵדֶר. **כב** וַיְהִי בְשָׁכֵן יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ הַהוּא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת-בִּלְהָה פִּילְגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל. {פ}

וַיְהִי בְנֵי-יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר. **כג** בְּנֵי לָאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשְׂמֵעוֹן וְלְוִי וַיְהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכָר וַזְּבֻלוֹן. **כד** בְּנֵי רַחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן. **כה** וּבְנֵי בִלְהָה שְׁפַחַת רַחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי. **כו** וּבְנֵי זֵלְפָה שְׁפַחַת לָאָה גָד וְאֲשֶׁר אֵלָה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלְדוּ-לוֹ בְּפְדוֹן אָרְס. **כז** וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל-יִצְחָק אָבִיו מִמְרָא קְרִיַּת הָאֲרָבַע הוּא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר-גָּר-שָׁם אַבְרָהָם

מִבֵּית שָׁכָם וַיֵּצְאוּ: חזרה לבית יעקב, משם "וַיֵּצֵא דִינָה" (לד, א)

בָּאוּ עַל-הַחֲלָלִים: כעופות דורסים (טו, יא)

וְהַכּוֹנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי: השוו לעיל בפרק לב, יב.

עֲכָרְתֶּם: נראה שהביקורת היא על מעשי הבזיה, כלשון שבו נאמר על עכן (יהושע ז, כה) ובמילה זו גם נרמז הגזרון כר"ת והוא עולה עם "כלי חמס מכרותיהם" (בראשית מט, ה)

אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתֻכְכֶם: שבזוו ולקחו מאנשי שכם.

הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֲזְנוֹתֵיהֶם: משלל שכם, ששימשו לעבודה זרה כמסופר בחטא העגל ועוד (שמות לב, ב; ישעיהו ג, כא)

וַיִּטְמְנוּ אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עִם-שָׁכָם: עצים גדולים במיוחד מהסוג אלה (Pistacia), והשם "אל" נזר מלשון כח ועוצמה. שימשו כנקודת ציון לעבודת אלילים שהתנהלה תחתם (הושע ד, יג; ישעיהו נז, ה).

ה וַיִּסְעוּ: עזבו את שכם והפולחן האלילי שלה.

חַתַּת אֱלֹהִים: מורה ופחד (ט, ב)

וַתִּקְבֹּר... תַּחַת הָאֵלוֹן: עץ אלון מהסוג (Quercus), נפוץ בסמוך למקומות מקודשים, נוהג קדום שקיים גם כיום בקרב יהודים ומוסלמים. דומה שכאן הקונוטציה היא חיובית בניגוד לאלה שבשכם. *

וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֵלוֹן בְּכוֹת: בכז וספדו לדבורה ועל שם האירוע נקרא האלון.

וַיִּסַּף עָלֶיהָ נֶסֶף וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן: ביציאתו מהארץ יצק שמן על ראשה ועתה יין ושמן על כולה, יצא עני וחזר עשיר. כאן לראשונה מופיעים שני רכיבי יסוד בעבודת ה' במקדש

לְבּוֹא אֶפְרָתָה: בדרך אפרתה

קְבֻרַת-רַחֵל עַד-הַיּוֹם: לפי המסורת הרווחת כיום באזור בית לחם, אם כי נראה שהיתה מסורת קדומה נוספת לציון קבורתה מצפון לירושלים בגבול בנימין (שמ"א, י, ב; ירמיהו לא, יד)

כִּי מָתָה: חשה שהולכת למות ואולי רמז לצער על תלונתה בעבר: "הבה

<p>לי בניים ואם אין, מתה אנכי" (ל, א)</p> <p>בן-אוני: בן צערי (השוו הושע ט, ד). פירוש אחר, בדרך של כפל לשון: און-כוח, און-עוון ורשע ורומז לתרפים כוחם האלילי של לבן המכונים און (שמו"א טו, כג; זכריה י, ב), אותם גנבה ובשל כך מתה (לא, לב)</p> <p>ויצב יעקב מצבה על קברתה: פעמיים בפרקנו מופיע לשון זה (יד), לציון מקום חשוב, שנראה לרחוק.</p> <p>מגדל-עדר: שם מקום גבוה, סמוך לאזור צומת גוש עציון, אולי חי אום אלטלע</p> <p>ממרא קרית הארבע הוא חברון: הפסוק מזכיר את כל השמות השונים למקום שבו היתה מערכת המכפלה (כג, יז-יט)</p> <p>עשו ויעקב בניו: הפסוק מזכיר ראשונה את עשו הבכור, האהוב (כה, כח)</p> <p>נשיו מבנות כנען את-עדה בת-אילון החתי ואת-אהליבמה בת-ענה בת-צבעון החוי: תושבי כנען כללו קבוצות אתניות שונות, בחלקם מהגרים שהשתקעו בארץ, כגון חיתים וחורים.</p> <p>בשמת בת-ישמעאל: בשמה נרמו עיסוקם ההיסטורי של בני ישמעאל במסחר בבשמים*</p> <p>וינלף אל-ארץ מפני יעקב אחיו: וילך לארץ אדום (לב, ד), כנראה לאחר פטירת יצחק וחלוקת הרכוש הרב שצבר אביהם (כו, יג-יד).</p> <p>ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם: לשניהם היו עדרים רבים שמנו אלפי פרטים והיה צורך לחלק את משאבי הקרקע והמים שהיו מוקד לחיכוכים, כמו בימי אברהם (יב, ה-ז) ולוט ובימי יצחק ופלישתים (כו, יג-כב)*</p> <p>בהר שעיר עשו הוא אדום: אזור הרי אדום המיוערים, שממזרח לערבה</p> <p>אשר מצא את-החמרים: על פי התרגומים הקדומים מדובר בגילוי הכלאות חמורים עם סוסים או עם ערודים ויצירת פרדים*</p>	<p>ויצחק. כח ויהיו ימי יצחק מאת שנה ושמונים שנה. כט ויגוע יצחק וימת ויאסף אל-עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו ויעקב בניו. {פ}</p> <p>בראשית לו</p> <p>א ואלה תלדות עשו הוא אדום. ב עשו לקח את-נשיו מבנות כנען את-עדה בת-אילון החתי ואת-אהליבמה בת-ענה בת-צבעון החוי. ג ואת-בשמת בת-ישמעאל אחות נביות. ד ותלד עדה לעשו את-אליפז ובשמת ילדה את-רעואל. ה ואהליבמה ילדה את-יעיש (יעוש) ואת-יעלם ואת-קרח אלה בני עשו אשר ילדו-לו בארץ כנען. ו ויקח עשו את-נשיו ואת-בנותיו ואת-כל-נפשות ביתו ואת-מקנהו ואת-כל-בהמתו ואת-כל-קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל-ארץ מפני יעקב אחיו. ז כפי-היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם. ח וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום. ט ואלה תלדות עשו אבי אדום בהר שעיר. י אלה שמות בני-עשו אליפז בן-עדה אשת עשו רעואל בן-בשמת אשת עשו. יא ויהיו בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנו. יב ותמנע היתה פילגש לאליפז בן-עשו ותלד לאליפז את-עמלק אלה בני עדה אשת עשו. יג ואלה בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה אלה היו בני בשמת אשת עשו. יד ואלה היו בני אהליבמה בת-ענה בת-צבעון אשת עשו ותלד לעשו את-יעיש (יעוש) ואת-יעלם ואת-קרח. טו אלה אלופי בני-עשו בני אליפז בכור עשו אלוף תימן אלוף אומר אלוף צפו אלוף קנו. טז אלוף-קרח אלוף געתם אלוף עמלק אלה אלופי אליפז בארץ אדום אלה בני עדה. יז ואלה בני רעואל בן-עשו אלוף נחת אלוף זרח אלוף שמה אלוף מזה אלה אלופי רעואל בארץ אדום אלה בני בשמת אשת עשו. יח ואלה בני אהליבמה אשת עשו אלוף יעוש אלוף יעלם אלוף קרח אלה אלופי אהליבמה בת-ענה אשת עשו. יט אלה בני-עשו ואלה אלופיהם הוא אדום. {ס} כ אלה בני-שעיר החרי ישבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה. כא ודשון ואצר ודישן אלה אלופי החרי בני שעיר בארץ אדום. כב ויהיו בני-לוטן חרי והימם ואחות לוטן תמנע. כג ואלה בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם. כד ואלה בני-צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את-הימם במדבר ברעתו את-החמרים לצבעון אביו. כה ואלה בני-ענה דשן ואהליבמה בת-ענה. כו ואלה בני דישן חמדן ואשפן ויתרן וכרן. כז אלה בני-אצר בלהו וזעון ועקן. כח אלה בני-דישן עוז וארן. כט אלה אלופי החרי אלוף לוטן אלוף שובל אלוף צבעון אלוף ענה. לא אלוף דשן אלוף אצר אלוף דישן אלה אלופי החרי לאלפיהם בארץ שעיר. {פ}</p> <p>לא ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך-מלך לבני ישראל. לב וימלך באדום בלע בן-בעור ושם עירו דנהבה. לג וימת בלע וימלך תחתיו יובב בן-זרח מבצרה. לד וימת יובב וימלך תחתיו חשם מארץ</p>
---	---

<p>דָּשָׁן: יתכן על שם חית הבר הטהורה (דברים יד, ה), שחיה באזור זה.</p> <p>בְּצֵרָה</p> <p>חָנָן בֶּן-עֲכָבוֹר: כשם העכבר, כינוי נפוץ בקרב יהודים ונוכרים בימי המקרא (מ"ב כב יד) ואף מופיע בטביעות חותם.</p> <p>בַּת מִי זָהָב: שם איש או אשה חשובים. יתכן שהשם קשור למכרות זהב או לשיטת סינון הזהב מהעפר בשטיפה במים *</p> <p>מְרַחֲבוֹת הַנֶּהָר: הכתוב מפריד בין רחובות שבאזור גרר (כו, כב) לרחובות שבארם נהרים (י, יא), מוצאו של שאול. יש המזהים את המקום באזור אדום.</p> <p>פִּינָן: כנראה ח'רבת פינאן, כ- 35 ק"מ דרומית לים המלח, אזור ששימש לכרית נחושת</p>	<p>הַתִּימָנִי. לַהּ וַיָּמָת חֲשֵׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו הִדְד בֶּן-בְּדַד הַמֶּכָּה אֶת-מִדְּיָן בְּשָׂדֵה מוֹאָב וְשָׁם עִירוֹ עֵוִית. לוֹ וַיָּמָת הִדְד וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו שְׁמֵלָה מִמְּשָׁרְקָה. לֹא וַיָּמָת שְׁמֵלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו שָׂאוּל מְרַחֲבוֹת הַנֶּהָר. לַח וַיָּמָת שָׂאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו בְּעַל חָנָן בֶּן-עֲכָבוֹר. לֹט וַיָּמָת בְּעַל חָנָן בֶּן-עֲכָבוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו הִדְר וְשָׁם עִירוֹ פָּעוֹ וְשָׁם אֲשֶׁתוֹ מְהִיטְבָּאֵל בַּת-מִטְרָד בַּת מִי זָהָב. מ וְאֵלָה שְׁמוֹת אֱלֹפִי עָשׂוּ לְמִשְׁפַּחְתָּם לְמִקְמַתָּם בְּשִׂמְתָּם. אֱלֹפִי תַמְנָע אֱלֹפִי עֲלֹנָה אֱלֹפִי יִתָּת. מֵא אֱלֹפִי אֶהְלִיבְמָה אֱלֹפִי אֵלָה אֱלֹפִי פִינָן. מֵב אֱלֹפִי קָנָז אֱלֹפִי תִימָן אֱלֹפִי מְבָצָר. מֵג אֱלֹפִי מְגִדְיָאֵל אֱלֹפִי עֵיֶרֶם אֵלָה אֱלֹפִי אָדוּם לְמִשְׁבֵּתָם בְּאֶרֶץ אַחֲזֵתָם הוּא עָשׂוּ אֲבִי אָדוּם. {פ}</p>
---	---

עיונים בסוגיות טבע וריאליה בפרשת השבוע

מתנתו של יעקב ותכנון משק החי (בראשית לב, ד-ז).

כאשר יעקב שמע שעשו הולך לקראתו עם ארבע מאות איש הוא התפלל לה' שיצילו מיד אחיו. לבד מכך הוא ביקש לפייס את אחיו, "כי אמר אכפרה פניו במנחה" (לב, כא) ... מן הבא **בידו**" (לב, יד). באותם הידיים שלבשו את בגדי החמודות של עשו, עד כי אביו סבר שהם "**הידיים ידי עשו**" (כו, כב) - השיב יעקב לעשו את הברכה של "משמני הארץ" אשר הייתה מיועדת לו - "קח נא את ברכתי, אשר הבאת לך" (לג יא). מדובר במנחה שכוללת 580 בעלי חיים ממשק החי שלו. ניתן לשער שמדובר בכמות גדולה מרכושו, כנראה מעשר, כפי שהבטיח לה' בבורחו מעשו (בראשית כח, כב) כך אולי ביקש לתת לאחיו מנחה "כראות פני אלהים" (לג, י). לפי זה, עדריו של יעקב מנו כמה אלפי בהמות, בדומה לנבל הכרמלי שנחשב לאמיד ביותר (שמ"א כה, ב), כמות שמתקרבת לרכושו של איוב שנחשב לאיש העשיר ביותר בעולם הקדום (איוב א, ב-ג). המתנה שמעניק יעקב לעשיו היא אפוא יקרה ואיכותית מאוד. את כל בעלי החיים חילק יעקב לשתי קבוצות שסודרו בשני טורים. הוא ציווה את עבדיו לשים רווח בין העדרים, כך שבסופו של דבר התקבלה שיירה ארוכה ומרשימה.

יעקב סידר את קבוצות בעלי החיים, מן הנמוך לגבוה מבחינת גובהם וערכם הכלכלי: "ויוחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות" (ח). מדרג לפי סדר אוהביו עשה גם עם נשותיו וילדיו (לג, ב) ומכאן מקור הביטוי "אחרון אחרון חביב". יש לציין שגמלים וסוסים לא

היו שכיחים במשק האדם בארץ ישראל (ראו הרמב"ם, מו"נ ג, לט) וקיומם בידי אנשים פרטיים יחידים מעיד על מעמדם הרם. לפי פרשנותנו נמנו אפוא בתחילה הצאן; עיזים שהם הזולים ביותר והם ביחד עם הכבשים היוו כשני שלישי מכמות המנחה. בסוף נמנו הגמלים, שכללו בקבוצה זו גם את החמורים, שנחשבו לנדירים, יקרים וחשובים יותר. בסדר זה גם הוזכר עושרו לפני כן: "ויפרוץ האיש מאוד מאוד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים" (ל, מג).

ערכם הכלכלי של חיות המשק קשור גם לכושר הריבוי, למשך ההיריון וההנקה וכמות החלב שניתן לניצול. עז יכולה להמליט לאחר חמישה חודשים; בפעם הראשונה וולד אחד ואילו בהמשך שניים ואף שלושה גדיים. משך ההנקה כארבעה חודשים ותלוי גם בכמות מזון של העשב הירוק הקיים בטבע. לעומת זאת הנאקה ממליטה בכר אחד, רק אחת לשנתיים בהריון ממושך של 12 - 13 חודשים ומניקה למעלה משנה, ללא תלות בעשב ירוק. כל הנאקה יכולה להניב כעשרה ליטר חלב ליום. כמות החלב השנתית וזמינותו הינו אפוא מרכיב חשוב במשק האדם.

בחינת רכיבי המנחה מלמדת על הרכב משק החי המבוית בתקופת המקרא ועל ההתפלגות המקובלת שהייתה בין סוגי בעלי החיים והזוויגים לצורך פריונם. כלומר מדובר בתכנון הרכב העדר וזה מצטרף לידע המקצועי שהפגין יעקב בתהליך ריבוי צאן לבן (בראשית ל-לא). נראה שמספר של כמאתיים פרטים בעדרי הצאן הוא כמות המכסימלית לעדר גדול, באופן שעדיין מאפשר טיפול נאות בו ושליטה והגנה על הפרטים במהלך הרעיה. יתירה מזאת, הפרדה בין עדרים יכלה למנוע הדבקות מחלות ויצירת מגוון גנטי שחיסנו את העדר מפניה כליה.

היחס בין מספר הכבשים לעיזים הוא דומה; מצד אחד הכבש יותר מפונק מבחינת גידולו, אך מוצריו נדרשים וריווחים יותר. מצד שני, העז מותאמת יותר לתנאי קרקע ואקלים קשים. כלומר יש כאן איזון בין הצורך הכלכלי ובין הצורך הקיומי. בכל העדרים כמות הנקבות היא גדולה מכמות הזכרים ולכן הם נמנו ראשונה. בבהמות הדקות רוב העדר הורכב מנקבות שנצרכו להעמדת הצאצאים, בעוד שהזכרים הצעירים נשחטו ברובם למאכל והותרו רק כעשרה אחוז לצורך ההפריה. יחס זה היה שונה בבקר ובחמורים, שכן השימוש העיקרי בהם היה בראש ובראשונה לעבודה ולמשא וכאן גם לזכרים היה תפקיד חיוני. ערכם הכלכלי גדול פי חמש משל הצאן. אגב, הכינוי "עיר" במקרא הוא כנראה אינו וולד האתון הקטן, אלא שם נרדף לחמור זכר חזק ששימש לרכיבה ולעבודה (שופטים יב, יד; ישעיהו ל, כד).

אשר לגמלים, לא נזכרו זכרים, רק נקבות בשם "מיניקות", כנראה משום שלא היה להם כינוי מיוחד, שכן הכינוי "נאקה" מופיע רק בספרות חז"ל ואילך. הצמדת הוולדות לנקבות קשור לתלות של הבכר לאמו, שיונק ממנה במשך שנה ויותר. למעשה, הנקבה מאפשרת לחלוב אותה ביתר קלות כאשר הבכר נמצא בסביבתה ובהעדרו היא פוסקת להניב חלב. ניתוח רשימת המנחה יעקב מאפשרת לנו אפוא הצצה לאופן תכנון משק החי לטווח ארוך וניצולו בצורה מושכלת למאכל בשר וחלב.

שם בעל החיים	מספר נקבות	מספר זכרים	יחס בין הזוויגים	מספר חודשי הריון ומשך המרווח בין
--------------	------------	------------	------------------	----------------------------------

המלטות				
5 אחת לשנה	1: 10	20	200	עזים ותישים
5 אחת לשנה	1: 10	20	200	כבשים : רחלים ואילים
13 - 12 אחת לשנתיים			30 ובניהם	גמלים מיניקות (נאקות) ובניהם
9 אחרי 13 - 14	1: 4	10	40	בקר : פרות ופרים
12 אחת לשנה	1: 2	10	20	אתונות ועירים

לגבי סדר הצגת בעלי החיים בפני עשו, ישנו אולי גם הסבר הקשור לאופן התנהלותם הטבעי, לפחות בהצגת העזים לפני הכבשים. בעדר מעורב העזים הן לרוב זריזות ומקדימות בהליכתן את הכבשים. בתלמוד מסופר אודות ר' זירא שנפגש עם ר' יהודה חמיו ושאלו מדוע בעדר העזים הולכות בראש ואחר כך הכבשים? הוא ענהו שהדבר "כברייתו של עולם", תחילה חושך ואחר אור (בבלי, שבת עז ע"ב). המשל מתייחס לצבעה של גזע העז הקדומה שהייתה שחורה (חושך) בעוד שצבע פרוות הכבש ברובה היא לבנה (אור). שמא יש כך רמז להבטחה, כפי שהמפגש עם עשו בתחילה נראה פסימי ושחור ואחר כך אופטימי - כך תתגלה גאולתם של בני יעקב.

נאמנותו של הרועה וכמה ביטויים מעולם המרעה

בפרשת שהותו של יעקב בבית לבן והחזרה לארץ ישראל מאפשרים לנו הצצה נדירה לעולם הרועים הקדום. כל השמות והכינויים הקשורים לנפשות הפועלות בבית לבן ויעקב קשורות לתרבות רועי הצאן ולגידול בקר. השם רבקה פירושו עגלה ובנה יעקב "יושב אוהלים", כלומר רועה צאן (השוו בראשית ד, כ), "לבן", כנראה על שם צבעם הצחור של הכבשים, רחל הוא כינוי לכבשה בוגרת ואילו לאה היא פרה.

באמצעות התנהלותו של יעקב במעשי לבן ניתן ללמוד על אמצעי ריבוי הצאן ודרכי הטיפול שלהם לקבלת צמר בגוונים שונים. כמו כן, לומדים רבות על גודלם של העדרים הממוצעים והרכבם מבחינת הזוויגים, תכנון משק החי לטווח ארוך וניצולו בצורה מושכלת למאכל בשר וחלב. אבל יותר מכול אנו מתוודעים למלאכה הקשה של חיי הרועה שנאלץ לשהות ימים רבים מחוץ לבית (לא, ד), בתנאי אקלים קיצוניים של חום ויובש ביום וקור עז בלילה. הוא צריך לדאוג לשמירת בריאותם של הצאן והוולדות והגנה עליהם מפני טורפים (שמי"א יז, לד-לו), דבר המעוגן בחוק (שמות כב, יב). כל אלה מדירים את שנתו של הרועה, כפי שמתאר זאת יעקב ללבן: "רחליך ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי, טרפה לא הבאתי אליך... הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנותי מעיני" (לא לח-מ). תיאור הרועה המיומן במלאכתו מופיע בהרחבה גם בספר יחזקאל, כמי ששומר על לכידות העדר ומגן עליו מפני חית השדה. הוא מפקח על מיקומם של העדרים ומונה כל פרט ופרט. הרועה גם משמש כמעין וטרינר, היודע לחזק ולהבריא את הצאן החולה

ולחבוש את שבריו (לד, ד-יב). לעומת זאת מתואר הפושע במלאכתו ורק מנצל את עדרו ל"רועה אוילי" (זכריה יא, טז).

דוגמה נוספת הממחישה כיצד יעקב מתגלה כרועה טוב השומר על שלום צאנו ניתן לראות בתגובה להזמנת עשו שיצטרף אליו:

"וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אֲדַנִּי יוֹדַע כִּי הִילָדִים רָכִים וְהִצָּאן וְהַבָּקָר עֲלֹת עָלַי וְדַפְקוּם יוֹם אֶחָד וּמְתוּ כָל הַצֹּאן. יַעֲבֹר נָא אֲדוֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וְאֲנִי אֲתַנְהֵלָה לְאֵטִי לְרַגְלֵי הַמִּלְאָכָה אֲשֶׁר לִפְנֵי" (לג, יג-יד).

בפסוקים אלה מופיעים כמה ביטויים מקראיים מיוחדים הקשורים לחיי הרועה. המילה "עלות" מופיעה כמקבילה למילה "רכים", ופירושה צאן צעיר, לעיתים עדיין יונק. כך גם עולה מתיאור הרועה הנאמן בישעיהו הנושא בידיו את הטלאים: "רָעָה עָדְרוּ רָעָה, בְּרָעוּ קִבְּצֵי טְלָאִים וּבְחִיקוּ יֶשָׁא, עֲלֹת יִנְהֵל (ישעיהו מ, יא). דומה שלפי פירוש זה המילה "עלות" נגזר מהמילה "עולל" (השוו שמ"א טו, ג) ופירוש המילה "פרות עלות", הן פרות צעירות (שמ"א ו, ז). שם הפעולה "אתנהלה" נגזר מהשרש נה"ל, שפירושו במקרא להשקות את הצאן, כפי שראינו גם בפסוק הנזכר בישעיהו (וכן השוו שם, מט, י). גם בתיאור ה' כרועה בספר תהילים, נאמר: "מזמור לדוד: ה' רועי לא אחסר, בנאות דשא ירביצני, על מי מנוחות ינהלני" (תהילים כג, א-ב). הצאן זקוק להשקיה סדירה, מלאכה שדורשת סבלנות ומתינות. יתירה מזאת, בהאצת יתר של הצאן הרך ודחיקתו שנעשתה כרגיל גם באמצעות הכאה, כלומר בזרוז על ידי דפיקות, קיימת סכנה גדולה לחייו, ובעיקר לכבשים ולפרות. יעקב הרועה מגלה לאורך הדרך רמה מקצועית גבוהה, מסירות ודאגה לשלום מקנהו.

החמור

בפרשת וישלח מסופר על שכס בן חמור נשיא הארץ שחשק בדינה בת יעקב (לד ב). נשאלת השאלה כיצד יתכן שאדם מכובד כנשיא הארץ יקרא כשם בהמה – חמור ?

ראשית נציין שתופעת כינוי בני אדם בשמות בעלי חיים הייתה שכיחה בימי המקרא. בקרב בני ישראל אף מוצאים אנשים חשובים בשמות בעלי חיים טמאים שבימינו נחשבים למאוסים, כגון: חולדה הנביאה, עכבור ושפן (מ"ב כב יד). החמור נזכר במקרא 96 פעמים, בנוסף לאתון, היא נקבת החמור, הנזכרת 31 פעמים והעיר – כינוי לזכר צעיר וזריז שזכר 8 פעמים.

הרושם הוא שמדובר בבהמת משק חשובה בעלת דמוי חיובי. היא שימשה בעיקר למשא (בראשית מה כג) ולעבודת האדמה (דברים כב, י; ישעיהו ל, כד). כמו כן, הוא נחשב לבהמת הרכיבה השכיחה והמוערכת ביותר. זאת בשל התאמתה לטופוגרפיה ההררית, בשל כושר עבירות גבוה וסיבולת גבוהה בשילוב עם מזג נינוח: "יששכר חמור גרם רבץ בין המשפטים וירא מנחה כי טוב... ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד" (בראשית מט, יד). בנוסף, החמור נחשב לבהמה נאמנה לבעליה: "ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו" (ישעיהו א, ג). ריבוי חמורים היה סטטוס לעושר וכבוד, כפי שמוצאים, למשל, אצל אברהם ויעקב (בראשית יב, טז; לב טז). בפסוקים אלה ואחרים רואים הבחנה בין החמור והעיר הזכרים ובין האתון הנקבה שערכה היה רב יותר, ששימשה פוטנציאל רביה ליצירת פרדים שנחשבו לבהמות היקרות ביותר. ערכם הכלכלי היה כה רב עד כי דוד המלך מינה שר מיוחד על האתונות (דה"א כז, ל).

נראה שבפרשתנו, הקפידה התורה לציין את שמו של חמור, שיש בכך משמעות כפולה ומנוגדת. מחד מדובר באדם חשוב ומאידך שמו גם בא לרמוז על אופיו השלילי של האיש, שהיה שטוף זימה, כדרך החמור הזכר שמראה לעיני כול את כלי תשמישו. שכם הושפע מהדרך המוסרית של אביו ואנס את דינה. יתירה מזאת, חמור כנשיא הארץ תמך בבנו ולא הורה לו לשחרר את דינה. הוא ניסה להכשיר את הדבר באמצעות התקשרות בברית נישואין עם משפחת יעקב (לג, ט). תשובת בני יעקב היא: "לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה, כי חרפה היא לנו" (יד). ברית המילה היא תשובת המשקל לתאוות הזימה, שכן טעם מצוה זו לפי הרמב"ם: "מיעוט התשמיש והחלשת האבר הזה, כדי שימעט בפעולה זו ויתאפק ככול האפשר" (מו"נ ג, מט). לדעת הרמב"ם, עונש המות הקולקטיבי שהשיטו שמעון ולוי על אנשי העיר שכם היה מוצדק משום שהיו שותפים לו; הם ראו את הפשע הנורא לא מיחו (הלכות מלכים ט, יד).

אולם כאמור, במקרא החמור הוא בדרך כלל בהמה מוערכת ואף יש לו ביהדות מעמד גבוה, יותר מכל בעל חיים טמא אחר. בברכת יעקב מופיע: "יששכר חמור גרם" (בראשית מט, יד). הוא מופיע תדיר לצד בהמות הבית הטהורות (שמות כב ג, ט). בדומה בהמות טהורות, גם בכור החמור הוא קודש לה', אך בהיותו טמא אין מקריבים אותו על המזבח, ועל כן מצווה התורה לפדותו בשה או לערפו (שמות יג, יג; לד, כ). לעתיד לבוא יופיע המשיח כשהוא רכוב על חמור: "גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתנות" (זכריה ט, ט).

ימם – המצאת הפרד: הכלאות חמור בסוס או בפרא

אחת מפרשיות ספר בראשית הסתומות הוא הסיפור המופיע בהקשר לרשימת היוחסין של בני אדם: "הוא ענה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמִם בַּמִּדְבָּר בְּרָעְתוֹ אֶת הַחֲמָרִים לְצַבְעוֹן אָבִיו" (בר' לו כד). ברור מהפסוק שמדובר בתופעה יוצאת דופן והמילה "מצא" היא במשמעות של גילה, המציא או של ראה, פגש.

פרשנים אחדים ניסו לבאר את משמעות השם "ימם". דרך אחת היא בלשנית, כלומר זיהוי המונח במילה דומה, בחילוף אותיות (כמו: כבש-כשב; שמלה-שלמה). לפי פירוש אונקלוס, **ימם**=**אמם**, הם אנשים ענקים (דברים ב, י-יא), גיבורים. הירונימוס מתרגם בלטינית "**מיס חמיס**", והוא כנראה מבוסס על דרשה מהעברית הקושרת בין **ימם למים**. הפירוש הקדום והמקובל ביותר הוא של תרגום השבעים, שמבאר ביוונית "**המיונס**" או בלשון יחיד "המיונס", וקשה שלא לראות גם כאן את הדמיון למילה "ימם". הפירוש המילולי של המילה הוא 'חצי חמור', והכוונה היא ביוונית ל'פרד'. פרשנות זו כמובן יוצרת זיקה לחמורים הנזכרים באותו פסוק. לפי פרשנות זאת, המקרא מייחס לעֵנָה את גילוי סוד ההרכבה של סוס וחמור. בתלמוד הירושלמי מובא בשם חכמים:

"ר' יהודה בן סימון אומר: המיונס. ורבנן אמרין: היימם. חציו סוס וחציו חמור. ואילו הן הסימנין? אמר רב יהודה: כל שאזניו קטנות אמו סוס ואביו חמור. גדולות אמו חמורה ואביו סוס [...] מה עשה צבעון וענה. זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר ויצא מהן פרדה" (ירושלמי, ברכות ח, ה יב ע"ב; בבלי, פסחים נד ע"א).

ייתכן שההבדל בין שתי הדעות המובאות אצל חז"ל הוא באופן ההכלאה: השכיחה והמוצלחת היא בין חמור לסוסה, והנדירה יותר, שאינה שימושית, היא בין סוס לאתון. הוולד מההכלאה הראשונה מכונה באופן רגיל "פרד" (mulos), ומהשנייה – היניולוס (hinulos). יתירה מזאת, בחז"ל מוצאים דרשה שמשלבת בין ה"אימים" לפרדים" שנשיכתם קשה: "למה נקרא שמן (של הפרדים) הימים? שאימתם מוטלת על הבריות" (חולין ז ע"ב). הפרשנות שהימים הם פרדים התקבלה גם על רוב פרשני ימי הביניים כרס"ג, ריב"ג, אבן עזרא, רש"י ועוד.

לפי פירוש זה, הימים הם האזכור הראשון של הפרדים במקרא. בעל חיים זה נזכר במפורש במקרא 18 פעמים. הפרדים שימשו לרכיבה ולמשא (מל"ב ה, יז; דה"א יב, מא) והחזקתם נחשבה לסטטוס של עושר. למשל, לדוד המלך ולבניו הייתה פרדה (מ"א א, לג; שמ"ב יג, כט; יח, ט).

פירוש אחר שהוא שענה היה עד להכלאה יוצאת דופן בין ערודים לחמורים. זה כאמור נרמז מלשון הפסוק, שאין מדובר בתופעה שכיחה הקיימת באזור הנושב ועָנָה אף מופתע לראותה. היא נעשתה דווקא במדבר, באזור אדום, באופן מזדמן ("אֶשֶׁר מְצָא"), במפגש בין הנוודים הנודדים במדבר עם חמוריהם ובין הפראים. פרשנות זו מופיעה באופן מפורש בתרגום הארמי המיוחס ליונתן, להלן בתרגום לעברית: "הוא ענה שהרביע את הערודים עם אתונות ולאחר זמן מצא את הפרדות שיצאו מהם". נציין שהמונח "ערוד" בלשון חז"ל הוא שם נרדף לפרא המקראי (*Equus hemionus*), הדומה יותר לסוס ולא כפי שמקובל בימינו שהערוד הוא מין חמור בר.

ללא ספק המתרגם משקף מציאות ידועה בימיו של הכלאות בין פראים לאתונות, שצאצאיהם נקראו בשם פרדים. כאמור, "עָנָה" נזכר במקרא ברשימת היחס של בני אדום, שבעבר הירדן וכבר ר' יהוסף שווארץ הזכיר את הפראים החיים בימיו בארץ אדום ושהערבים אוכלים אותם. ישנן עדויות היסטוריות אחדות לדרישה של בני מכלוא אלה בשל תכונותיהם המיוחדות, חזקות ומהירות, וגם בהיותן חיות אקזוטיות. בני מכלוא אלה נדרשו בעיקר בקרב בני המעמד הגבוה, וגידולם בוודאי הניב רווחים נאים לבני המדבר.

להלן אביא שתי עדויות מהימנות על קיומן של הכלאות בין פראים לחמורים בעת החדשה, והן מעמידות את פרשנות זו למקורות הקדומים על בסיס ראלי איתן. את העדות הראשונה הביא הזואולוג ישראל אהרוני (1880 – 1946). בזיכרונותיו הוא מספר כיצד נסע בשנת 1910 עם יחזקאל חנקין אל ערביי אל-צליב על נהר החבור, יובלו של הפרת, שם נהגו הפראים לשבור את צימאונם. הוא נפגש עם הבדואים שצדו פראים צעירים, והם סיפרו לו על הקשיים בלכידתו של הפרא קל הרגליים. לצורך כך נדרשו כמה רוכבים מיומנים שנהגו לצאת למדבר ולירות באם-פרא וולדה. אל העיר בן יומו היה מתקרב לאטו רוכב אחד על סוסתו, והוולד היתום היה "מוחתם" עם הסוסה ורואה אותה כאמו. בן הפרא היה יונק מאחת הסוסות עד היגמלו. כל הניסיונות והמאמצים להביא את צוואר הפרא בעול העבודה נכשלו.

העדות השנייה היא מאזור הנגב, ומסר אותה עופר הרטוב, תושב היישוב עזוז ובעל חוות חמורים. הפראים שהושבו לטבע בשנים 1982 – 1987 החלו להתפשט בכל רחבי הנגב ובין היתר הגיעו בנדודיהם לאזור עזוז. בשנת 1994 לערך, החל פרא זכר, שכנראה נפלט מהעדר שלו, ללוות את עדר החמורים שבחווה במהלך יציאתם לשטח. הוא הרביע כמה אתונות, במקצת המקרים לא

התפתח עובר תקין, אבל היו כמה ולדות בני מכלוא שגדלו בצורה תקינה, הם דמו לפרדות וכל הניסיונות לאלפס לא צלחו.

תופעת ההכלאה בין פרא לחמור היא נדירה והפירוש הזה מעמיד באופן ריאלי את המשנה: "החמור והערוד, אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה" (כלאים א, ו). חז"ל אפוא הביאו דוגמאות מתוך המציאות כפי שהכירוה. נציין, שחז"ל ציינו את ענה באור שלילי. הוא גילה את סוד הרכבת סוס בחמור ויצר את הפרד הראשון. ועל כך אמרו שדבר פסול שבא באיסור נמצא בידי מי שבא בפסול, וזה מתייחס לדעה שהוא נולד לצבעון שבא על אמו (סבתו של ענה) (פסחים נד ע"א). מכל מקום, להלכה חל איסור לעשות כלאים, אך התוצר עצמו מותר בשימוש. על איסור כלאים ומשמעותו במקרא נדון בנפרד

נושאים נוספים על פרשת השבוע – בהכנה

3. על עצים מקודשים במקרא

וַיִּטְמֵן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עִם-שָׁכֶם -
אֵל תַּחַת הָאֵלֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֵלֹן בְּכוֹת.

4. זהב

וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהִיטְבָּאֵל בֵּת-מִטְרָד בֵּת מִי זָהָב